

"ועתה כתבי לכם את השירה הזאת" (דברים פרק לא פסוק יט)

פיאצרות
רבי אליהו ברכה
שליוט"א

מצות כתיבת ספר תורה

מקור החיוב של כל איש לכתוב ס"ת

דבר זה הוא פלוגתא בגמ' גיטין שם, וא"כ לסוברים שהתורה מגילה מגילה ניתנה, יהיה מותר לכתוב אותה פרשיות פרשיות, וממילא אין מקור למצות כתיבת ס"ת. ואכן בשו"ת מהרי"ט (לכח של המב"ט, ח"ב א"ה ס"ג) כתב שאפילו למ"ד מגילה מגילה ניתנה אין כותבין פרשיות נפרדות, דכיון דאידיבק אידיבק, עיי"ש שכן מוכח בסוגיא שם וכן פירש"י (ר"ה י"ב). והב"י גופיה בדוכתא אחרייתא (י"ד ס"ה) נקט הכי, וצ"ע סתירת דבריו, ואבמ"ל.

ועיין בחת"ס (מדי דכתיב ה"ל) מה שהקשה על הכרח הרמב"ם, הרי מציעו במזוזות ותפילין שמוותר לכותבם הגם שאין כותבים בהם את כל התורה בשלמותה אלא רק כמה פרשיות, ועל כרחך חזוין שאם התורה מצוה לכתוב פרשה מסוימת אין בעיה לכותבה, וא"כ שוב קשיא דילמא הציווי הוא לכתוב רק את פרשת האזינו. עיי"ש מה שחירץ בשני אופנים. והשאגת אריה הקשה, הרי מ"מ מותר לכתוב חומשים חומשים (בכ"כ דה"ט ע"פ ב"ה"ל יד) וא"צ לכתוב את כל התורה יחד, וממילא קשיא מה ההכרח שצריך לכתוב את כל התורה מחמת כתיבת שירת האזינו. ועיין בעמק ברכה (רי"ש מ"ט כתב ספר תורה) מ"ש בזה. והאבי עזרי (על ה"ט כ"א מהד"ק את ב) תירץ דלא יתכן שכוונת התורה לצוות על כתיבת משנה תורה (חמ"ט דברים) בלבד, שהרי לא כתוב אלא שצריך לכתוב את השירה, רק שיש להסתפק האם כוונת התורה כפשוטו לכתוב רק את השירה, או שכוונת התורה לכתוב את התורה שיש בה שירה זו, ואחר שידעו שאין לכתוב את השירה לבדה, ממילא יש לו הכרח שכוונת התורה לצוותו לכתוב את כל התורה.

והשאגת אריה חקר בגדר הדבר, האם עצם המצוה היא רק כתיבת השירה (כפי שמשמע בפשטות הפסוק) ורק שמחמת האיסור לכתוב פרשה נפרדת מוכרחים אנו לכתוב עמה את כל התורה, או דילמא מחמת ההכרח האמור יודעים אנו שכוונת התורה בציווי זה הוא לכתוב את כל התורה ועצם המצוה מתקיימת דווקא בכתיבת כל התורה. [ובקצרה, האם זה 'סיבה' או 'סימן']. ונפקא מינה בזה, באופן שכתב את כל התורה ולאחר מכן חלק מן היריעות בלו או נקרעו אך פרשת השירה נשארה, או באופן שעבר וכתב את פרשת שירה לבדה, שאם נאמר שעיקר המצוה היא בכתיבת השירה, א"כ כיון שיש לו את פרשת השירה כתובה הרי יצא ידי חובתו (אנחנו בענין זכר סתירה את פרשת שירה לבדה יש לזכר שזה משה הבהר בכפירה ואב"ט), אך אם נאמר שהמצוה היא כתיבת כל התורה אזי פשוט שלא יצא בזה ידי חובתו. ועיי"ש מה שהכריח שעצם המצוה היא לכתוב את כל התורה מתחילתה עד סופה.

ודו"ק שבזה תלויים דברי האבי עזרי הנ"ל בשוב קושיית השאג"א, שאם המצוה של כתיבת התורה היא על פרשת האזינו בלבד ורק מצד ההכרח צריך לכתוב את כל התורה, א"כ שפיר קשיא שאין הכרח לכתוב את כל התורה אלא סגי לכתוב את חומש דברים, אבל אם זה רק סימן שאין כוונת המצוה לכתוב את השירה בלבד א"כ שפיר אמרינן דעל כרחך הכוונה לכתוב את כל התורה, כיון שלא כתוב כלל לכתוב את חומש דברים. וכבר כתב כן במרחשת (ח"ג סימן ה' את א), עיי"ש שביאר מדוע לא נימא בזה 'תפסת מרובה לא תפסת' ונצריך לכתוב רק את חומש דברים, עפ"מ"כ התוספות (י"ב ע"ב) שבדבר שיש לו קצבה לא שייך למימר הכי אלא אדרבה יש לתפוס המרובה משום שיש בכלל מאותים מנה. ועיי"ש באבי עזרי שהוכיח עיקר הדבר מלשון הרמב"ם בספר המצוות (ע"ש י"ה) שהמצוה היא לכתוב 'כל התורה הכוללת זאת השירה'.

ברם בעיקר מילתא אין לכחד כי הרס"ג ובה"ג לא מנו מצוה זו של כתיבת ספר תורה, ובפירוש הגר"פ פערלא על הרס"ג (ח"ג פ"ה ס"ה ואנחנו לע"ד) כתב שלדעתם דין זה אינו מצוה מדאורייתא אלא רק מצוה מדרבנן והדרשה כאן היא רק אסמכתא בעלמא, ועיי"ש (ב"ה ע"ש) שביאר שהמצוה של 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת' היא מצוה כללית על הציבור ולא על כל יחיד ויחיד, והיא התקיימה במה שכתבו את ספר התורה על האבנים בכניסתם לארץ. והביא ראיה לזה ממה שנאמר להלן (פסוק כ"ב) 'ויכתב משה את השירה הזאת', ומא' קמ"ל שמשנה כתב הרי כל ישראל מצווים בזה כל אחד ואחד לעצמו, אלא משמע שכוונת התורה שבוז שמשנה כתב את התורה נתקיימה מצוה זו.

בגמרא סנהדרין (כ"א) אמר רבה, אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה'. איתביה אביי מדתניא לגבי מלך 'וכתב לו ספר תורה לשמו' - שלא יתנאה בשל אחרים, מלך - אין, הדיוט - לא. ומתריצין, לא צריכא לשתי תורות, וכדתניא וכתב לו את משנה וגו' - כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גזויו. ובגמרא מנחות (:) אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב, הלוקח ספר תורה מן השוק - כחוטף מצוה מן השוק, כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני. אמר רב ששת, אם הגיה אפילו אות אחת - מעלה עליו כאילו כתבו.

מבואר לנו כי מקרא דידן הוא מקור למצוה לכל איש ישראל לכתוב לו ספר תורה, אמנם תחילה וראש יש לנו לברר היאך למדו זאת, כי הנה רש"י כאן על תיבות 'את השירה הזאת' ביאר דהיינו 'האזינו השמעים' (לדקן פ"ק ל"ב פסוק א) עד 'זכר אדמתו עמו' (שם פסוק כ"ג), וכ"כ הרמב"ן כאן שהכוונה לשירה המובאת בסמוך והיא האזינו, ויקראה שירה כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה וכן נכתבה כשירה כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הנעימה. [ועיין עוד ברמב"ן שעל דרך הפשט, מ"כ 'כתבו' למשה ויהושע שניהם יצוה שיכתבוהו, וא"כ לא קאי על כלל ישראל]. וכמוכן צריך לומר שרש"י והרמב"ן פירשו את פשט הפסוק, אבל להלכה אנו דורשים מזה מצוה לכל אחד לכתוב את כל התורה, אלא שצריכים אנו להבין ממה דרשינן הכי.

ברם לכאורה יש התייחסות מפורשת לזה בגמרא נדרים (ה"ה), ששם אמרינן כי לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב (מש"ל ה"ט) 'אומר טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו ללד', ומקשינן הא כתיב 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת' הרי שהקב"ה ציוה את משה שכלל ישראל יכתבו את התורה, ומתריצין שאת השירה לחודה ציוה הקב"ה שמשנה ילמד את בני ישראל אבל שאר התורה ניתנה למשה לבדו והוא נתנה לישראל, וחזרו והקשו הרי כתיב בסוף הפסוק 'למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל' ואם מדובר על השירה בלבד איזו עדות יש בה, ולכן מסיקה הגמרא שבאמת התורה עצמה ניתנה לישראל, אבל פילפולא בעלמא ניתן למשה לבדו ובזה הוא נהג טובת עין שמסרו לישראל. ע"כ תורף דברי הגמ' בתוספת ביאור. הרי לנו שלמסקנה מוכרח שהציווי כאן הוא לכלל ישראל.

אולם השאגת אריה (סימן ה') כתב לדחות ראיה זו, על פי פירוש הרא"ש שם (על דרך ה"ה למען) שביאר קושיית הגמרא מדכתיב 'למען תהיה השירה הזו לעד בבני ישראל' דאי לא ניתנה להם תורה אלא זו השירה על מה תעיד, ולדבריו יוצא שכתבו לכם את השירה' בשירה לחודה מיירי ולמען תהיה לי השירה' פירושו שהשירה הזאת תעיד על ישראל אם יקיימו מצות התורה או לא, ומזה למדנו שניתנה תורה לכל ישראל שהרי העמדנו עדות על קיומה, אך לעולם 'כתבו לכם את השירה' שירה ממש קאמר. וכן כתב הפנים מאירות (ח"ב סימן קע"ט). ובזה מיושבת דעת הרמב"ם בהלכות ספר תורה (פ"ז ה"א) שכתב מקור אחר להך דינא (בהלכה) ולא הביא מקור מהגמרא נדרים הנזכרת, וראה עוד לגאון החתם סופר בחידושו (נדרים שם) ותשובותיו (י"ד סימן רע"ה בספיקא) מה שיישב באופן אחר מדוע אין ראיה מהגמרא בנדרים.

ולשון הרמב"ם הוא, מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה' כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ומבואר ברמב"ם שההכרח שהמצוה היא לכתוב את כל התורה, הוא משום שלא יתכן לפרש כוונת התורה לצוות לכתוב רק את שירת האזינו, שהרי אסור לכתוב את התורה פרשיות פרשיות, אלא על כרחך שצריך לכתוב את כל ספר התורה. ועיין בגמרא גיטין (ט) שלכן אין כותבים מגילה לתניק להתלמד בה. [והנה הב"י (י"ד סימן ע"ה ע"ה ע"ה) והמב"ט (ק"ת ס"פ על ה"ט ע"ה) ביארו טעם האיסור, משום שהתורה ניתנה חתומה. אולם הפנים מאירות (שם) תמה עליהם שהרי

היינו משום שכתבתו מועילה לכלל ישראל. [ולראשונים האחרים שנוקטים שהוא חיוב גמור מדאורייתא, יל דאשמועינן במאי דכתיב "ביום ההוא" שתכף באותו יום קיים את המצוה (וצ"ל חזק בלב ביום אחר את כל התורה, ולא מצאנו שהיה כאן מעשה נסים, ורק בפירושו מובא שכתב ע"י נס 13 ספי תורה), או שעיקר קרא אתא לסיפא וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שעי' הכתיבה הוא לימד את ישראל]. ודו"ק.

ודע כי השאגת אריה (סי' ה') הקשה שבגמרא (קדושין ה') מבואר שאפילו האמוראים לא היו בקיאים בחסרות ויתרות, ואם כן יוצא שספרי תורה שלנו אינם כשרים, והעלה שאכן מחמת זה אין אנו מקיימים מצות כתיבת ספר תורה, והאידיא אינה אלא מדרבנן, ועיין בסוף המערכה בגדר המצוה בזמננו. ואולם המנ"ח (פסח תרי"א א') כתב שכיון שבזמן התנאים היה הכל ידוע להם לא ייתכן שהאמוראים לא דקדקו בזה ושכחו פרטים אלו שמחמתם הס' פסול וגם עיי' בטלה מצות כתיבת ס'ת. ולכן חילק שנשכחו רק החסרות ויתרות שאין בהם שינוי במשמעות, אבל אגתו עדיין בקיאים באותם שיש בהם שינוי במשמעות ומחמתם הס'ת נפסל. ואמנם הגר"פ פערלא בהגהותיו למנ"ח העיר שהרמב"ן בפירושו לתורה (בסוף הקדמה לחומש בראשית) נקט שס'ת נפסל גם בשינוי של חסרות ויתרות שאין בהם שינוי במשמעות, וצ"ע. ועיין למרן החיד"א בשו"ר ברכה (י"ד ס' ס' ע"א א"ב) שהשיג על השאג"א, שהאידיא יש לנו לסמוך על הרמב"ם שטרח ליסע מעבר לים והעתיק מס'ת שכתב עזרא הסופר. וע"ע בערוך השולחן (שם סעיף יג) שכיון שאחרי רבים להטות, אזלינן אחר הנוסח המקובל בדינו, ומקיימים בו מצות כתיבת ס'ת.

3. האם מספיק שיש לו ס'ת או צריך שיכתבו

כבר הובא בריש אמיר למה דאיתא במנחות, שהלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, ואם כתבו אז הוא כאלו קיבלו מהר סיני, ואם הגיה אפילו אות אחת אזי הוא כאלו כתבו. ומצאנו לנימוקי יוסף שם (יש הלכות ספר תורה) שפירש הגמרא באופן נפלא (והוא בט"ו י"ד ס' ס' ע"א א"ב) ונעתיק לשונו. 'כחוטף' פירוש שאין לו שכר גדול כל כך כמי שטרח בכתיבתו ויש מקום למדת הדין לחלוק ולומר דאלמלא שבאה עליו בלא טורח לא היה עושה אותה, 'כתבו' הוא בעצמו או שכר סופר לכתבו וטורח בתקון הקלפים ולסבול עול הסופר עד שנכתב, 'כאלו קבלו' שיש למידת רחמים לומר כמו שטרח טורח זה כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני, 'אפילו אות אחת' שהיה טעות בו ותקנו, 'כאלו כתבו' שיש למדת רחמים ללמוד זכות ולומר כמו שתיקן זה כך אם היה מוצא בו טעויות רבות היה מתקן אותם.

והנה משמע מדברי הנמוק"י שגם הקונה ספר תורה מקיים הוא מצוה ורק שאינו בדרגה גבוהה כמו מי שכתב בעצמו ולהכי אין לו שכר גדול. ונראה שמקורו ממה שכתב רש"י שפירש מה שאמרו 'כחוטף מצוה' ומצוה עבד אבל אי כתב הוה מצוה יתירה טפי, הרי דס"ל לרש"י דעיקר מצות כתיבת ס'ת דאורייתא יוצא גם בקנה ס'ת ורק דלא הוי מצוה מן המובחר. אולם לעומת זאת מצאנו לרמ"א בשולחן ערוך (י"ד סימן ע"א סעיף א') שאחר שהביא שאם לקח ספר תורה ולא הגיה בו דבר הוי כחוטף מצוה מן השוק, הוסיף שאינו יוצא בזה. ומשמע שנוקט שלא קיים בזה את המצוה כלל. וכבר העיר עליו ה"ח (ס' ס' א') שדבריו הם נגד רש"י (והוא גורס גם נגד הנמוק"י), וצ"ע.

אך הנה לשון הרמב"ם הוא, מצ"ע על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה וכו', ואע"פ שהניחו לו אבותיו ס'ת מצוה לכתוב משלו, ואם כתבו בידו הרי הוא כאלו קיבלה מהר סיני, ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבים לו. ודייקו בשו"ת בית יהודה (י"ד ס' ב') ובספר מנחת חינוך (פסח תרי"א א') ושו"ת בית הלוי (ה"א ס' א' א"ב) שלקיום המצוה לא מהני ליה לקנות אלא רק שאחרים יכתבו לו. וכתב המנ"ח שמקור דברי הרמ"א הוא מהרמב"ם והחינוך שג"כ כתב כן. ואמנם הגר"א (ס' ס' א') כתב שהעיקר כרש"י. ועכ"פ מדברי הרמב"ם מצונו בית אב לשיטת הרמ"א.

ועיי' ש' במנ"ח שכתב שבסברא מוכרח כהרמב"ם, שהרי כמבואר בגמרא סנהדרין (ס') לא מהני מה שירש ס'ת מאביו, ואם כן מה לי ירושה דלא מהני ומה לי קנין דלא יהני, כיון דגוה"כ הוא דבעינן כתיבה. ומבואר בדבריו ובדברי ביה"ל שיש לחקור בגדר מצוה זו, האם המצוה היא מעשה הכתיבה, שצריך לכתוב ספר תורה, או אין המצוה במעשה הכתיבה, אלא עיקר המצוה שיהיה לו ספר תורה, ואינו תלוי היאך הגיע לרשותו. ומעתה, אחר דחזינו שאם ירש מאביו ס'ת זה לא מהני ליה, על כרחך שאין המצוה שיהיה לו ס'ת אלא צריך הוא לכתוב ס'ת, וממילא ידעו גם שאם קנה ס'ת לא קיים את המצוה. ובדעת רש"י יש לחלק כמש"כ האמרי בינה (א"ח סימן יא, ו"ב ר"ב אב"י א"ר שבת"י רע"א ה"ח) בין קנייה לירושה, שירושה באה מאליה ואינו טורח בה כלל, משא"כ קנייה שהוא מוציא מעות וטורח בקנייה. [ועיי' עוד מילתא בטעמא שאם תתקיים המצוה בירושה לא יתברר ס'ת כלל כי כל אחד יקיים בס'ת שאביו הוריש לו, ורצון התורה הוא שלכל אחד יהיה ס'ת משלו].

מאידך לכאו' בלשון הגמ' במנחות שאם כתבו הוא כאלו קיבלו מהר סיני, משמע כשיטת רש"י שאין חיוב לכתוב ס'ת אלא זה רק מעלה אך המצוה מתקיימת גם בקניה. ואם לא נרצה לומר שזו מחלוקת הסוגיות (עיי' ש' בבית הלוי וקדם בה"א ב'תש"ד רע"א א"ח ס'ת"י מה"ר ר"נ

גסטטער ס' ע"הו"צ המאר ס' ס'ה), צריך לומר בדעת הרמב"ם כפי שיישובו השפת אמת (שם במנחות ה"ה בחוטף) ואבי עזרי (על ה"ה"ם כאן מה"ר רביעא), בהקדם מש"כ הרמב"ם עצמו שאם אינו יודע לכתוב אחרים כותבים לו, אלמא מהני למנות שליח שיכתוב לו ס'ת, וכלפי זה קאמר הרמב"ם שאם כתבו 'בידו' הרי הוא כאלו קיבלה מהר סיני, והיינו דאע"פ שיוצא יד"ח ע"י שליח מ"מ בבחינת 'מצוה בו יותר מבלשון' אמרינן שאם עשה זאת בעצמו הרי הוא במעלה גבוהה מקיבלה מסיני, אבל אם קנה את הס'ת בשוק לא יצא ידי חובתו כלל.

איברא בדעת הרמב"ם גופיה, הנה מצאנו לו בספר המצוות (פ"ע"ה) שאם כתבו בידו הוא משובח מאד וכו', ואם א"א לו לכתבו צריך שיקנהו או ישכור מי שיכתבהו לו. הרי לנו להדיא דלשיטתיה מהני לקנות ס'ת כמו אם שכר מישהו שיכתוב בשבילו, ודבריו סתראי נענו למה שדייקנו לעיל דלא מהני לקנות ס'ת (וכבר חק' בן הבה"ל"ס סוף אותה ונעש"ב"ע). ולכאורה צריך לדחות את דיוק האחרונים הנ"ל ביד החזקה מפני דבריו המפורשים בספר המצוות. ואולם חזינא לגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו ס'ת"ם כהלכתן (ס' ס' ע"ה) שכתב ליישב שהרמב"ם בסה"מ מיירי שקונה מסופר שכתב את הס'ת מלכתחילה על דעת כל מי שיקנהו ממנו, וממילא כשקונהו חשיב כאלו שכר אותו לכתובו לשמו, עיי' שדן מצד 'ברירה' ואב"מ. ועוד כתב ליישב שאפילו לשי' הרמב"ם שאינו יוצא אא"כ שוכר מישהו לכתוב ס'ת עבורו, לא צריך לזה תורת שליחות, אלא עיקר המצוה הוא שייכתב ס'ת על ידו ובהשתדלותו, ולכן סגי כמה שקנה את הס'ת שאז אינלא מילתא שהוא היה הגורם לכתיבת הס'ת ובוה גופא מקיים המצוה.

[ומצאתי בחפשי'ה בספר פלפולא דאורייתא (אחרוני, ע"ה תע"ט) שהרחיב בישוב סתירת דברי הרמב"ם, ולא נתקרה דעתו עד שמצא בספר יד מלאכי (כללי הרמב"ם א"ב) שכתב בשם הקנאת סופרים (ס' שרש"י), אין להקשות על הרמב"ם בספר המצוות אלא במה שהוא מתייחס למנין המצות, אבל במתייחס לדעת תלמוד המצות ודיניהם לא דק בהם כל כך, כי בספר היד הוא מקום תחנות ודקדוקן, כמו שנראה מתשובת הרב עצמו להר" שמואל ראש ישיבת בבל הלא היא כתובה בתוך תשובותיו הנדפסות, וממנה יש תשובה על כל מה שיקשה אל המעיין במה שלא יכוון הרמב"ם באיזה עניינים מה שכתב בספר המצוות עם חיבור היד, מלבד מה שאפשר ג"כ מן החזרה ממה שהיה סבור קודם לכן, וכן דרך חכמים ונבונים אשר דעתם ניתוספת עליהם כל זמן שמזקנים. עכ"ל (וראה מה שדרכי מה שכתבתי הענין הנ"ל ע"ה ס'ת יד"ה הוציא) ותשקוט האר"ש].

3. הגהת והשלמת הספר כאלו כתבו

ובמה דאיתא בגמרא במנחות שאם הגיה אפילו אות אחת מעלה עליו כאלו כתבו, כתבו שם התוספות דהיינו שהגיה בס'ת שלקח מן השוק, שאז לא נחשב עוד כחוטף מצוה, משום שהס'ת היה אצל חבירו בעבירה שהיה משהה ספר שאינו מוגה ומעלין על זה כאלו כתבו. [ולפי דבריהם יוצא לכא' שאם לקחו כשהוא כשר ואח"כ נפלה בו טעות לא יהני ליה, כיון שהס'ת לא היה אצל חבירו בעבירה, אא"כ נימא דעכ"פ כיון שאצלו גופיה היה בעבירה ותיקון הרי זה ככתב מחדש, וצ"ע]. ובמרדכי (ס' תע"ה, בס"ד ר"ב יהודה נפלא) הוסיף בביאור הענין, לפי שעתה לא חסר חבירו מצוה דאדרבה עבירה היתה להשהות בידו ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה הרי זכה בקנייתו ובהגהתו וזיכה חבירו שהצילו מן העבירה. ומבואר בדבריו עומק הענין, שהקונה מחבירו הרי חסר את חבירו מהמצוה הזו, וכביכול לא הרווחנו בזה מאומה, ולהכי הוי חוטף מצוה. [ויש לפלפל לפי זה בקונה ממי שיש לו כמה ספרי תורה, ומ"מ בקונה מגוי מסתברא (ש"ר ב' ב"ט"ו) שמקיים מצוה לפי המרדכי]. אכן הפשטות היא (כפ' שראות בשם ספר אור חיים, וכו') הבאת באת הבאה מהח"ל (שטעם הדבר הוא מצד עצם הענין, שלפני שהס'ת הוגה היה למעשה חסר וא"כ לא היה כאן ס'ת, ולהכי כשהגיהו נחשב כאלו כתבו.

ובמנחת חינוך (פסח תרי"א א') כתב שנראה שהתוס' סברי כרש"י דבקנה ג"כ מצוה עבד ורק שיש מצוה מן המובחר בכותב, וע"ז אמר רב ששת דהגיה ג"כ מצוה מן המובחר, וממילא לא מוכח מידי לענין שיוצא ידי המצוה בהגיה שהרי גם כותב לכן יצא בעצם המצוה, וא"כ ייתכן שלסוברים שבקנה לא יצא ידי חובת המצוה כלל, לא יהני מה שהגיה אות אחת, אך העיר שברמב"ם כאן מבואר להדיא שהגיה אפי' אות אחת כאלו כתבו כולו, ואע"ג שהרמב"ם כאמור סבר שבקנה אינו מקיים את המצוה, והיינו משום שעל ידי ההגהה נעשה ספר תורה. וכן מפורש בדברי הרמ"א בשו"ע כאן, שכתב שאם קנאו והגיהו הרי זה כאלו כתבו, אע"ג שבסמוך כתב שאם לקחו ולא הגיה בו דבר אינו יוצא בזה. ודו"ק שיש לתלות זאת בטעמים האמורים, שתוס' לשיטתם שזה רק משום שהספר היה אצל חבירו בעבירה א"כ אין כאן אלא ענין של מצוה מן המובחר ולזה מהני מה שהוא מגיה את הספר, אבל הרמב"ם סבר שעל ידי הגהה נחשב שכאלו כתב את כל הספר ולהכי מהני אע"ג שקודם לכן לא היה יוצא כלל ידי חובת המצוה.

ובשו"ת שאגת אריה (ס') אחר שהוכיח שהמצוה היא לכתוב את כל התורה ולא רק את השירה, העלה שאם הגיה לו אבותיו ס'ת שכתבו בו אפילו רק תיבה אחת או אות אחת בלבד והוא גמר והשלים את הכל, לא יצא ידי חובת מצ"ע זו. ובמנ"ח תמה עליו מדברי הרמב"ם הנ"ל דמהני מה שמוגה את הספר כאלו כתב לכולו. וכן הקשו בבית הלוי (ס') דבר אברהם (ה"ה סימן ב') וערוך השולחן (י"ד ס' ס' ע"א א"ב) מדברי הגמרא והרמב"ם

הרמ"א. ולכאורה לא נעלם מעיני הך אריה דבי עילאי סוגיא מפורשת בדוכתא, אלא הוא מחלק בזה בין השלים את הס' לבין הגיה אותו, ויש לבאר זאת ע"פ ביאור התוס' דהגהה מהני משום שעד עתה היה הס' אצל תבירו בעבירה שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, ואפשר שזה דוקא בספר שלם שיש בו טעויות, אך ספר שהתחיל לכתבו עוד לא השלימו אין בו איסור השהיה ספר שאינו מוגה אלא זה רק ספר שצריך השלמה, ולהכי בזה ליכא עבירה אצל הראשון וממילא ליכא מצוה אצל השני, ולכן לא מהני במה שהשלים הספר כל שלא כתב את כולו. [ואפשר שזו כוונת הפת"ש (ס"ק א) שהביא דברי השאג"א, והעיר ממנה דמהני להגיה וציין בזה לט"ז ששם הביא לדברי התוס']. אכן זהו חידוש עצום בסברא, וגם לא מסתבר שהשאג"א התכוון לחילוק זה בלא לרמוז על כך דבר.

אך באבי עזרי (ע"פ בטה"ד רביעיה) נקט כפי שצייד המנ"ח בתחילה שאם הקונה ספר תורה לא יצא ידי חובתו א"כ לא יתני הגהה אלא צריך לכתוב את כולו וכמו שהסיק השאג"א, והא דמפורש בגמרא וברמב"ם דמהני ליה מה שהגיה בו אפילו אות אחת, יש ליישב זאת עפ"מ שנת' לעיל (באת הקדמת ד"ה מאדך) שמה שאמרו שהכותבו כאילו קיבלו מהר סיני ומשמע שהוא במעלה גדולה אך גם בלא זה היה יוצא ידי חובה, אין הכוונה שאם קנהו או קיבלו בירושה יצא יד"ת, אלא לאפקוקי מי שכותב ע"י שליח שהוא אכן יוצא ידי חובת כתיבת ספר תורה אך לא נחשב כאילו קיבלה מהר סיני, ועל זה קאמר רב ששת שאם הגיה אות אחת הרי זה כאילו קנאו, דהיינו מי ששולח שליח לכתוב עבורו ספר תורה שאין לו את המעלה שכאילו קיבלה בהר סיני, בכל זאת אם הוא גיה אות אחת בספר, די בזה שיחשב כאילו כתב בעצמו וממילא כאילו קיבלה בסיני, אך אם קנה או ירש ס' בזה כיון שמעיקרא לא יצא יד"ת לא יתני ליה הגהה גרידא אלא צריך לכתוב את כל הספר תורה.

ד. מנהג שיור תיבות ואותיות להשלמה ע"י אחרים

וחזינא לאור היר"ח הגאון תקרי לב (י"ד ח"א"ס סקיה) שהביא שהמנהג הוא שבעל הס' תצוה לסופר שיכתוב אותו ומניח הסופר תיבת 'בראשית' שבתחילת הספר ותיבות 'לעיני כל ישראל' שבסוף הספר ומשלים בעל הספר, וכתב שזה משום דסברי שגם ע"י שליח הוא כלקחו מן השוק שנחשב כחוטף מצוה, ולהכי בעינן שיהיה אות אחת ויחשב כאילו הוא בעצמו כתב לכולו, והיינו טעמא דמהני משום שכל עוד יש בו טעות אין בו קדושת ס' וכאשר הגיהו וחל עליו קדושת ס' הוה ליה כאילו כתבו כולו. וכתב לחדש שבעל הספר יכתוב בעצמו גם את הפסוק (תה"ל נ"ד) 'תורה צוה לנו משה מורה קהלת יעקב' כיון שפסוק זה נקרא 'תורה' (בגמ' במד' כ"ב ד, וכתב"ש ד"ה דילמא וכפיקום את ס' עיי"ש).

ובגוף מה שביאר ענין הצורך והתועלת בהגהה משום שגם ע"י שליח הוא כקנאו, ד"ק דלהאמור באבי עזרי הנ"ל א"צ לזה אלא אדרבא אי הוי כלקחו לא מהני הגהה, אלא כתיבה ע"י שליח עדיפא ויוצא בה יד"ת, ורק שבשביל להיקרא כאילו קיבלה מהר סיני להכי דואגים להשלים אות אחת וכדו'. ולפי מה שביארנו בשאג"א דמהני הגהה ולא השלמה, א"כ יש לפקפק במנהג הזה של השלמת אותיות אחרונות של הס'ת, ואולי להכי מהני מה שחיסר גם המילה הראשונה, דכהא גוונא כבר חשיב הגהה ולא רק השלמה, ואולי בזה לא סיגי אך בהוספה של החק"ל שיש לכתוב פסוק 'תורה צוה לנו' מהני, שבהניח באמצע הספר מקום חסר פסוק בכהא גוונא כשבא ומשלימו חשיב הגהה, ועכ"פ כבר כתבנו שהוא דוחק בסברא בעצם וגם לא נראה שהשאג"א התכוון לחילוק זה ותל"מ.

ועיי"ש בחק"ל שפלפ"א אי בעינן שליחות בכתיבה, ותלי לה במה שדנו הפוסקים (ש"ס צ"ן לה"פ פ"ט ס"ק וס"ק קכ"ג, וראה מה שכתב במשנת הש"ס) לגבי גט, אי 'זכתב' קאי אבעל וא"כ בשביל שהסופר יכתוב בעיני דין שליחות, או דילמא 'זכתב' קאי אסופר וא"כ הדבר מתקיים בכתיבתו גם בלא דין שליחות, וצייד שגם כאן יש לחקור הכי ויהיה תלוי בזה. ואין דבריו מובנים, דבשלמא בגט אפשר שאין כלל ענין שהבעל יכתוב ורק העיקר שלבסוף יהיה לו גט לגרש בו, וא"כ 'זכתב' דקרא קאי אסופר, משא"כ הכא הרי זה כל המצוה שהאדם יכתוב, ואם הסופר כותב בלא שליחות מה הועיל דבר זה לבעל הספר, ואינו אלא כקונה ס' מן השוק. ואולם לעיל (את ב"ה אביא) הבאתי מהגר"מ שטרנבוך שליט"א שצייד שאם הסופר כתב על דעת למכור הרי זה כאילו הקונה כתב בעצמו ומהני בלא דין שליחות, ואמנם כמובן שזה דוחק, והבן.

וחשבתי לומר דעכ"פ כאשר ממנה סופר לכתוב לו ספר תורה בתשלום, הרי הוא פועל שלו ואמרין יד פועל כיד בעל הבית (כ"ס:), וכידוע רבינו המחנה אפרים (להלן שולחן ס"ק א) הלך עם זה צעד קדימה וחידיש שמחמת זה יכול האדם לברך על עשיית מעקה בידי פועל גוי, הואיל וגופו קני לו למלאכה זו, ואע"פ שכמדומה רוב האחרונים חלקו עליו בזה, יתכן דהיינו דוקא לגבי גוי שאינו שייך בדבר, אבל מסכימים הם לעצם הדבר שבפועל הדבר מתייחס יותר למשלח, ולפי זה אפשר שאת המעלה של כאילו קיבלו בהר סיני יכול לקיים ע"י שכירת סופר אע"פ שבשליחות בעלמא ליכא למעלה זו. והרמב"ם כאן בהלכות ס' כתב 'זאם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו' ולא הדיגש שזה ע"י תשלום, אך הרי גם לא כתב שיע"כ נחשב כאילו כתבו, משא"כ בהגיה נחשב כאילו כתבו. ואמנם בספר המצוות כתב שאם א"ל לו לכתבו צריך שיקנהו או ישכור

מי שיכתבה לו, הרי שנקט לשון שכירות, אך הרי כתב גם אפשרות של קניית ס'ת ובודאי לא עדיפא משליחות בעלמא (ואף לביאר הגר"ם שטרנבוך ת"ס), ועל כרחך ששכירות לא דוקא אלא דיבר בהווה שבלא זה לא יכתוב אדם בעבור איש אחר. ומצאתי בקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב (ה"א ס"ק) שכתב שאין חייב למנות את הסופר לשלית, כי בזה שהוא שוכר את הסופר בכסף מלא שיכתוב עבורו ס'ת כמזהו הוי כממנה אותו לשלית, ועוד הרי דינו כפועל שלו וכמב' במחנ"א דאמרין הכי לענין מצוה.

ובמנהג שהזכיר החק"ל, הנה האידנא נהגו שבשעת סיום כתיבת אותיות ס'ת, הסופר נותן לקרובי וידידי המשפחה ולעוד מכובדים ורבים לכתוב כל אחד אות, ולהאמור יש להקפיד שהאותיות האחרונות לגמרי יכתבו ע"י בעל הס'ת כדי שיחשב שהוא כתב את הס'ת (וי"ד א"מ מ"קיים המנהג בס'ת בשתות, ועי' עתה"ש סק"ה יא"א ח"א ס' קס). ועי' במקדש מעט (י"ד בא"ן ק"ו) שמה שנהגו שהסופר נותן לאחרים לכתוב, זהו משום חיבוב מצוה, ואין בזה פקפוק. והנשעי גבריאל (הל' כתוב"ס"ת פרק י"א הל' ג) כתב שנהגו שכל אחד כותב את האות הראשונה של שמו. ומ"מ אין כותבים את כל האות, אלא כתב השו"מ (טה"ד ח"א"ס ס' קב) שהסופר עושה נקודות בצורת האות ובעל הספר מחבר אותן, אך המנהג היום כמש"כ הדברי מלכיאל (ח"ד ס"ג) שהסופר עושה את המסגרת של האות ואחרים ממלאים אותה, ועמש"כ בזה באשרי האיש (י"ד פ"ק ס"א טע"פ ו"א), ואולם הגר"מ פיינשטיין (מסורת משה ח"א ע"ה ט"ב) הורה שעדיף שהסופר יכתוב את כל האותיות בעצמו כדי שלא יפגם נוי הס'ת, ועכ"פ בודאי שאם כבר כתב האותיות אין למחוק אותם בשביל המנהג, ובנקודה זו הסכים עמו הגר"ש אלישיב כמובא במשנת מרדכי (י"ד ח"א"ס ח"א ע"ה ט"ז) עיי"ש.

ה. מסירת ס'ת לאחר אחר הכתיבה

כתב בספר תורת חיים (שערין כ"א), מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ומייתורא ד'לכם' קדריש דמשמע משלכם בעינן ולא סיגי ליה בשל אבותיו, ונראה דיחיד הכותב ספר תורה לעצמו ונותנה לבית הכנסת לקרות בה בציבור ומקדישה, לאו שפיר קעביד, דכיון שמקדישה הרי היא של הקדש ולא שלו היא ושוב אינו יוצא בה ידי חובתו ד'לכם' כתיב שלכם בעינן, כדאשכחן בארבע מינים שאין אדם יוצא בשל תבירו מדכתיב בהו 'ולקחתם לכם', וליכא למימר דבכתיבה לחוד תליא מילתא דכיון דכתב לעצמו ספר תורה יצא ידי חובתו וסגי ליה אע"פ דמקדישה בתר הכי, זה אינו דהא יחיד שכתב ספר תורה לעצמו ואח"כ נאבדה פשיטא שצריך לכתוב לו ספר תורה אחרת. עכ"ת לענינו.

ובעצם מה שנקט שהלימוד הוא מתיבת 'לכם', הנה המנחת חינוך (כ"ח משה ח"ג) כתב שפשוט שההוכחה אינה מתיבת 'לכם', דהא בירושה הוי 'לכם' כמו אתרוג והרבה דברים דבעינן 'לכם' ויוצאין בירושה, אלא ההוכחה היא מדכתיב 'ועתה כתבו לכם'. ומבואר דפליגי וסבירא ליה שהלימוד הוא מתיבת 'כתבו'. וכבר פליגי קמאי בהך מילתא, שהרמ"ה בסוגיא בסנהדרין כתב להדיא כהת"ח שהלימוד הוא מדכתיב 'לכם' משלכם, אך הר"ן בחידושיו להלן (ס"ה) כתב שכתבו 'לכם' אתה למימר דבעינן עיבוד לשמו והא דילפינן דבעי לכתוב משלו ולא מהני מה שהניחו לו אבותיו מ'כתבו' נפקא, וכיוצ"ב מבואר ברמב"ן במלחמות (סוכה ט) עיי"ש.

והנה לעיל (א"ה ב) הבאנו לחקור בגדר המצוה האם היא שיהא לו ספר תורה או היא שיכתוב ספר תורה, ונפקא מינה כאשר יש לו ספר תורה שהוא לא כתוב אותו וכגון שקנאו או ירש אותו, ובזה תלי פלוגתא רש"י ורמב"ם האם הקונה ספר תורה אינו מקיים מצוה כלל או שאכן מקיים מצוה אך אינה מן המובחר. וכאן בעצם זה הצד השני של המטבע בחקירה זו, שמדובר באופן שאכן הוא כתב ספר תורה אבל נאבד לו ואינו שלו, וא"כ זה יהיה לאורך גיסא, שלפי הרמב"ם יצא יד"ת כיון דבכתיבה תליא מילתא, ולפי רש"י לא יצא יד"ת כיון שבבעלותו תליא מילתא. ולכאורה גם נפ"מ כשמעיקרא כתב ס'ת ואינו שלו, שיש כאן כתיבה אך אין כאן בעלות. אכן נראה שבזה כ"ע מודו דלא חשיב 'כתבו לכם' אלא הוא כותב לאחרים ולא מהני.

ואמנם בפשטות הת"ח יכל למימר שמי'כתבו' ילפינן דבעי כתיבה ידידיה ולא מהני מה שירש מאבותיו וכדומה, ומלכ"ם בעינן שיהיה שלו ולא מהני אם אח"כ מסרו לציבור, ולפי זה יוצא דתרי צדדי איתנהו לחומרא, ודלא כדתלית לעיל דבעינן רק אחד מהשניים או כתיבה או שיהיה שלו. אך בת"ח מפורש שאדרבא למד הכל מתיבת 'לכם', וצריך ביאור מדוע לא ביאר כאמור, וצריך לומר שזה משום שבגמרא מצינו רק לימוד אחד, ולכן סבר שמי'לכם' גרידא דילפינן דלא מהני של אבותיו ילפינן נמי שמפסיד המצוה אם הס'ת מפסיק להיות שלו. אולם קושטא שזה לא מובן איך תיבת 'לכם' באה לאפקוקי מה שקיבל מאבותיו, ומוכרח לומר שהלימוד הוא מיתור תיבת 'לכם' כשהיא בהקשר לתיבת 'כתבו' הסמוכה לה, והיינו שיש דין שה'כתבו' יהיה 'לכם' שעי' הכתיבה יהיה שלו ולא שזה נכתב אצל מישהו אחר והוא ירש או קנה את זה.

ומה שנקט הת"ח בפשיטות שמי שכתב ספר תורה לעצמו ואח"כ נאבד לא יצא יד"ת וכעת צריך לכתוב ס'ת אחר, חיליה ידידה ממנה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ג ח"א) שבעת שישב המלך על כסא מלכותו כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו, ואם לא הניחו לו אבותיו או שנאבד כותב שני ספר תורה, וא"כ כמו

